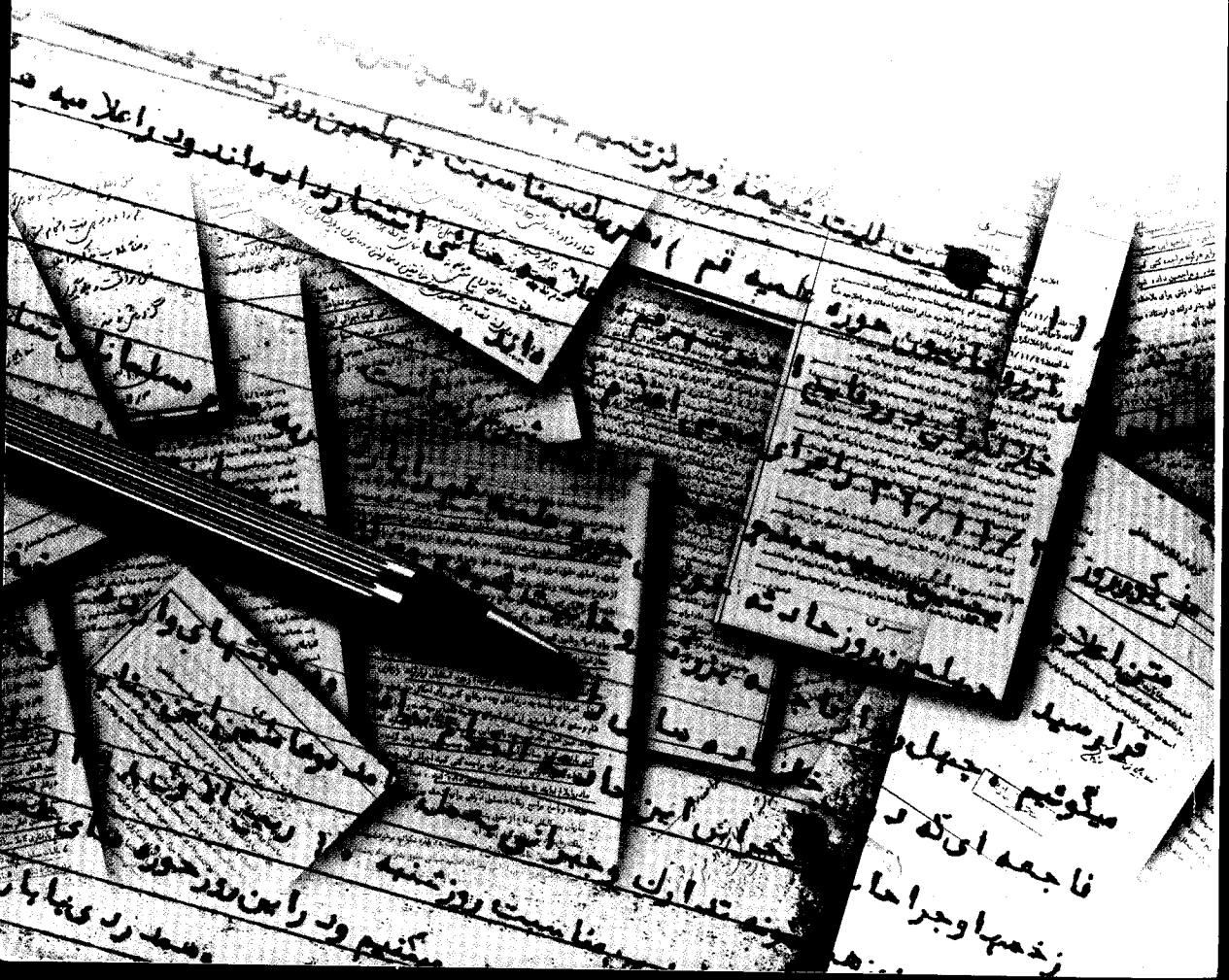




مجموعه مقالات  
**همایش اسناد  
و تاریخ معاصر**  
آذر ۱۳۸۱



## شناخت شگردهای سازمان‌های اطلاعاتی بیگانه در نشر اسناد تاریخی اینترنتی

میرهادی حسینی

### چکیده

در جهان امروز، مراکز اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی، اسناد تاریخی را نه براساس نیاز محققین، که بر مبنای اهداف و سیاست خود طبقه‌بندی و در اختیار کاربران پژوهشگر قرار می‌دهند. نگاهی به سیاست‌های اطلاعاتی چند مرکز دانشگاهی و اطلاع‌رسانی در غرب، به ویژه در آمریکا (مانند دانشگاه‌های شیکاگو، میشیگان، کلمبیا، هاروارد و مراکز خبری نیویورک تایمز و تایمز) نشان می‌دهد که هدف اصلی در ارائه این هدایا، هدایت تحلیل‌ها و سوق دادن روش‌های تحقیق در علوم انسانی به سمتی خاص که همانا، دیدن جهان از منظر آنان است، می‌باشد.

### واژه‌های کلیدی

اسناد تاریخی - تاریخ معاصر - دانشگاه شیکاگو - دانشگاه میشیگان - دانشگاه کلمبیا - ایران‌شناسی - دانشگاه هاروارد - اسناد محرمانه - سازمان سیا - دانشگاه جرج واشنگتن - نیویورک تایمز - تایمز

### مقدمه

اسناد تاریخی، یکی از مهمترین مواد خام در پژوهش تاریخی است. گرچه طبقه‌بندی و شیوه‌های بهره‌گیری از اسناد تاریخی خود بسیار حائز اهمیت است. در جهان امروز، سازمان‌های اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی، اسناد را نه براساس نیاز کاربران، که براساس اهداف و سیاست‌های خود طبقه‌بندی و ارائه می‌دهند. این مقاله بر آن است که با ترسیم الگوی عملی پایگاه‌های الکترونیکی غرب در نشر اسناد تاریخی، جلوه‌هایی از تقابل فرهنگی آنان را بیان کند.

نیت نگارنده نه از روی تعصب است و نه تخیل. بلکه ارائه مشاهدات و پژوهش‌های خویش از چند سال کنکاش در سایت‌های سیاسی و تاریخی است.

در ابتدا هنگامی که تدوین و آماده‌سازی مجموعه «تاریخ در اینترنت» را برای چاپ در ماهنامه کتاب ماه - تاریخ و جغرافیا آماده می‌نمودم، باورم نمی‌شد که مراکز علمی، فرهنگی و اطلاعاتی غرب چه خیز بلندی را برای نشر و طبقه‌بندی اسناد تاریخی برداشته‌اند. اما اینک که بیش از دو سال از آن تاریخ می‌گذرد، با دنیایی از اطلاعات و اسناد تاریخی طبقه‌بندی شده در مقابل خود روبرو هستم.

گرچه معرفی این اطلاعات، خود مقوله‌ای جداگانه است اما با در کنار هم قرار دادن این پایگاه‌ها و داشتن تفکر نسبتاً منطقی، می‌توان به شگردهای خاص آنان در نشر این اسناد پی برد.

در این مقاله، ابتدا ضمن معرفی کلی پایگاه‌هایی که حاوی اسناد تاریخی هستند، وابستگی آنها به مؤسسات یا بنگاه‌های مربوطه، مورد بررسی قرار گرفته، سپس ضمن بیان تفصیلی و چارچوب اطلاعاتی آن پایگاه به اهداف و شگردهای آنان اشاره می‌شود.

بدون تردید، اهداف و برنامه‌های تمام این پایگاه‌ها، یکسره منفی و با هدف استعماری راه‌اندازی نشده، و در این مقاله نیز، هدف، آن نیست که با عینک بدبینی، تمام آنها را ببینیم.

دانشگاه‌ها یکی از مهمترین مراکز نشر اسناد تاریخی و سیاسی در جهان هستند. مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه شیکاگو (CMES)<sup>۱</sup>، مطالعاتی را در حوزه تاریخ، فرهنگ و مذهب کشورهای خاورمیانه (از مراکش تا قزاقستان) انجام می‌دهد. آدرس اینترنتی این مرکز مطالعاتی چنین است:

<http://www.cmes.uchicago.edu/index.htm>

پژوهشگران متعددی با این مرکز همکاری می‌کنند. این افراد از ملیت‌های مختلفی هستند. مانند جان پری از آمریکا و دکتر حشمت مؤید از ایران.

در این مرکز مطالعاتی، بخشی برای نگهداری و بایگانی اسناد و اطلاعات تاریخی وجود دارد. کاربران برای مطالعه این اسناد می‌توانند از طریق آدرس زیر در اینترنت، به آن دسترسی پیدا کنند:

<http://www.cmes.uchicago.edu/med.htm>

پیوند special colletion در این صفحه، حاوی منابع مطالعاتی تاریخی و ادبی در حوزه تاریخ ایران، ترک، عربی و عبری است. در این پایگاه، آرشیوی حاوی نسخ خطی، اسناد، میکروفیش و میکرو فیلم‌ها در زمینه مطالعات اسلامی، تاریخ ایران به ویژه دوره صفوی، آسیای میانه، امپراتوری عثمانی، سوریه و مصر در قرن ۱۷ م مشاهده می‌شود.

جهت‌گیری سیاسی این مرکز آن‌گاه روشن‌تر می‌شود که به بخش بایگانی کتب، میکروفیش و

میکروفیلم کتاب‌های آن مراجعه کنیم. کتاب‌شناسی و معرفی پروژه کتابشناسی تاریخ ممالک در مصر و سوریه<sup>۲</sup> نیز همین نکته را تأیید می‌کند.

مرکز مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقای دانشگاه میشیگان (CMENAS)<sup>۳</sup> هم با نشر مجلات بین‌المللی و جلب محققین کشورهای اسلامی و بویژه ایرانی مجموعه اسنادی از تاریخ خاورمیانه را نگاه‌داری می‌کنند. سایت اینترنتی این مرکز مطالعاتی از طریق آدرس زیر، حاوی نکات فراوانی است.

<http://www.umich.edu/~iinet/cmenas>

مهرزاد بروجردی که دکترای خود را در رشته روابط بین‌الملل از دانشگاه واشنگتن دی. سی دریافت کرده، یکی از محققین این مرکز می‌باشد. دکتر جان کول<sup>۴</sup> هم مدیر مجله بین‌المللی مرکز مطالعات خاورمیانه این دانشگاه است همچنین آدرس اینترنتی زیر، محققین را به بخش مرکز اسناد تاریخ ایران در دانشگاه شیکاگو هدایت می‌کند:

<http://www.lib.uchicago.edu/e/su/mideast/Persian00.pdf>

همچنین از طریق آدرس زیر در اینترنت نیز می‌توان با آرشیو، اسناد و مجلات تاریخ معاصر ایران در این پایگاه آشنا شد:

<http://www.lib.uchicago.edu/e/su/mideast/Persian.Journals.html>

در میان فهرست این اسناد، می‌توان با پرداخت هزینه لازم، مجلات متعددی مانند آدینه، افلاک، آهنگر، اهواز، اخبار ایران، اخبار جبهه ملی ایران، اختر، اکثریت، الفبا، اندیشه، اندیشه آزاد، انجمن، آرمان، اصغر آقا، عصر عمل، آیندگان، آزادی، آذرخش، آذربایجان، با حاشیه و بی حاشیه، بهار، بهمن دانشجویی، باختر، باختر امروز، بامداد، بررسی، برزگر، بازوی انقلاب و را مشاهده کرد.

در میان دانشگاه‌های آمریکا، دانشگاه کلمبیا در نیویورک و همچنین دانشگاه نیویورک سابقه طولانی را در جمع‌آوری اسناد تاریخی (به ویژه اسنادی علیه انقلاب اسلامی) دارند.

انجمن ایران‌شناسی<sup>۵</sup> دانشگاه نیویورک در سال ۱۹۶۷ راه‌اندازی شده و مطالب آن از طریق سایت اینترنتی زیر قابل مطالعه است:

<http://www.iranian-studies.org>

مجله انجمن ایران‌شناسی نیز از ۱۹۶۸ کار خود را آغاز کرده و تمام تلاش خود را از ۱۹۸۰ به بعد صرف ارائه مقالات و انتشار اسنادی علیه انقلاب اسلامی نموده است. از جمله مقالات این مجله عبارتند از:

۲- ادبیات و جامعه ایران، ۱۹۸۲ م

۳- پژوهشی در زمینه تاریخ اقتصادی و اجتماعی ایران در قرن ۱۹، ۱۹۸۳ م

۴- حکومت رضاشاه، ۱۹۹۳ م

۵- مذهب و سیاست در ایران، ۱۹۹۴ م

تمام این مقالات و دیدگاه‌ها به صورت اسناد اینترنتی در سایت اینترنتی فوق ضبط و در اختیار دانشجویان تاریخ قرار می‌گیرد.

روند یک سویه نشر اطلاعات تاریخی برای دانشجویان رشته تاریخ در دانشگاه‌های امریکا، به گونه‌ای است که تمام دانشجویان و محققین، چاره‌ای جز استفاده از آن ندارند. گشت و گذار در ایالات مختلف امریکا این نکته را ثابت می‌کند.

مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد وظیفه نگهداری بسیاری از اسناد و منابع تاریخی را به عهده دارد. سایت زیر. معرف این مرکز مطالعاتی (CMES) است:

<http://fas-www.harvard.edu/~mieats>

بیش از پنجاه محقق با این مرکز همکاری می‌کنند. یکی از فعالیت‌های پژوهشی این مرکز، پروژه تاریخ شفاهی ایران<sup>۶</sup> (IOHP) است که در ۱۹۸۱ راه‌اندازی شده است. برای آشنایی با این پروژه، می‌توان از طریق اتصال به سایت زیر در اینترنت، اقدام نمود.

<http://www.fas.harvard.edu/~mieats/iohp/>

مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد با پرداخت کامل هزینه این پروژه، آرشيو بزرگی از تاریخ معاصر ایران را به صورت اسناد شفاهی (مصاحبه با رجل سیاسی تاریخ معاصر ایران) نگهداری می‌کند. حبیب لاجوردی، مدیر این پروژه تاریخی است که از ۱۹۸۱ کار خود را آغاز نموده و دکترای خود را از دانشگاه آکسفورد دریافت داشته است.

نگاهی به آرشيو این پروژه، نشان می‌دهد که طراحان این برنامه هدف خاصی را مد نظر داشته‌اند. در این پروژه، با جمع‌آوری و طبقه‌بندی اسناد مکتوب و شنیداری از تاریخ معاصر ایران (از کودتای ۲۸ مرداد تا انقلاب اسلامی) تصویر کاملاً ناسیونالیستی و غیر مذهبی را از نهضت صد سال اخیر مردم ایران، ترسیم نموده‌اند.

به عنوان نمونه، در پانزدهم اکتبر ۱۹۸۵، لاجوردی، در شهر لندن با امیر خسرو افشار مصاحبه‌ای انجام داده و متن کامل و نوار این مصاحبه را در آرشيو اسناد پروژه تاریخ شفاهی ایران قرار داده است. این مصاحبه بیشتر سعی در ارائه نقش مثبت برای وی، به ویژه فعالیت‌های وی در وزارت خارجه دارد.<sup>۷</sup>



<http://www.gwu.edu/nsarchiv/iran/iran.html>

مدیریت این پروژه با مالکوم بایرن<sup>۱۲</sup> است. بخشی از این اسناد مربوط به سیاست‌های آمریکا در ایران، بین سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۰ می‌شود. این اسناد حاوی هزاران صفحه اطلاعات در زمینه ظهور غیرمنتظره انقلاب اسلامی در ایران و بحران در سیاست خارجی آمریکا می‌باشد.<sup>۱۳</sup>

بخش دیگری از این اسناد، مربوط به ماجرای ایران-کنترا می‌شود که بین سال‌های ۱۹۸۳ تا ۱۹۸۸ موجب بروز بحران در سیاست خارجی آمریکا شد. تمام اسناد و اطلاعات منتشر شده در این سایت در بیست هزار صفحه میکروفیش، با هدف تخریب جمهوری خواهان است. فروش سلاح به ایران از طرف کاخ سفید و انتقال سود حاصله از آن برای شورشیان نیکاراگوا، به همراه تصاویری از ملاقات ریگان با رهبران کنترا در کاخ سفید، با هدف ارائه تصویری از روابط محرمانه ایران و آمریکا و تخریب انقلاب اسلامی می‌باشد. این سال‌ها مصادف با دوران جنگ تحمیلی است، و در این اسناد مطالبی پیرامون روابط ایران و اسرائیل و ایران با آمریکا، با هدف انحراف افکار جهان اسلام، منتشر شده است.<sup>۱۴</sup>

همچنین در یکی از مکتوبات الکترونیکی آرشیو محرمانه ملی، که در پایگاه اینترنتی دانشگاه جرج واشنگتن نگهداری می‌شود، اسناد از طبقه‌بندی خارج شده در ارتباط با ایران و آمریکا در سال ۱۹۹۹ توسط مالکوم بایرن (مدیر پروژه تحقیق در زمینه روابط ایران و آمریکا) تدوین و منتشر شده است. این اسناد حاوی محرمانه‌ترین اطلاعات موجود در زمینه نقش آمریکا در ایران، از زمان جنگ دوم جهانی تا دوره معاصر می‌باشد.<sup>۱۵</sup>

مسئولین این پایگاه اعلام داشته‌اند که بسیاری از این اسناد، قبلاً توسط دانشجویان پیرو خط امام افشا شده است. نکته حائز اهمیت، در انتشار اسنادی است که نقش آمریکا را در بحران‌های دوره رضاشاه افشا می‌کند از جمله:

بحران آذربایجان در ۱۹۴۷ و نقش آمریکا و روسیه در آن - یادداشت‌هایی درباره نخست‌وزیر زاهدی و وینستون چرچیل و نقش آمریکا و بریتانیا در ایران - یادداشت‌هایی از هنری کیسینجر در ۱۹۷۲ - مطالبی پیرامون فعالیت‌های دانشجویان پیرو خط امام در انتشار اسرار سازمان سیا در ایران - مطالبی پیرامون سفر مک فارلین به ایران - اسنادی حاوی نقش آمریکا در جنگ تحمیلی و حمایت محرمانه واشنگتن در حمایت از صدام حسین.

جهت دیدگر در سیاست‌های فرهنگی غرب، ضبط، نگهداری و القاء اسناد تاریخی از طریق پایگاه‌های غیردانشگاهی است. این پایگاه‌ها شامل بنگاه‌های خبری بزرگ و مراکز به ظاهر غیرانتفاعی است. سیاست انتشار و افشای اسناد محرمانه سازمان‌های جاسوسی آمریکا و انگلیس توسط خبرگزاری‌های

بزرگ به ویژه نیویورک تایمز، جلوه‌ای از این ترفند است. این اسناد که قبلاً کاملاً سری بوده و اینک از درجه محرمانه ساقط شده و سوخته به حساب می‌آیند، هر از چند گاهی، از بوق یک خبرگزاری سردر می‌آورند. مدتی پیش خبرگزاری نیویورک تایمز از طریق آدرس زیر در اینترنت، اسناد محرمانه سازمان سیا را در مورد نقش امریکا در کودتای ۲۸ مرداد منتشر ساخت:

<http://www.nytimes.com/library/world/mideast/041600itan-cia-index.html>

دو نکته جالب درونی و بیرونی در مورد این قضیه قابل ذکر است.

اولاً هیچ‌گاه دولت امریکا، این خبرگزاری را به خاطر این افشاگری به گونه جدی تحت فشار قرار نداد. ثانیاً محتوای این اسناد چیزی فراتر از واقعیت‌های پشت پرده و به طور پراکنده افشا شده، نبود. تحقیقاً اسناد اصلی هرگز منتشر نخواهد شد.

مراکز انتشاراتی و اطلاعاتی با نشر این اسناد از طبقه‌بندی خارج شده، قصد دارند که با تاکید بر توانایی‌های تاریخی - اطلاعاتی خود در قبال مردم کشورشان، عملاً روش‌های قبلی را در اعمال نفوذ در کشورهای جهان سوم تغییر دهند. افزایش غرور ملی به همراه اتخاذ شیوه جدید، دو نشانی است که می‌توانند با یک تیر بزنند.

این رویه مختص نظام سرمایه‌داری نیست، مارکسیست‌ها هم همین شیوه را دنبال می‌کنند. در چند سال اخیر، پایگاه‌هایی برای دفاع از تفکرات مارکسیستی در اینترنت راه‌اندازی شده است. آدرس اینترنتی زیر، نمونه‌ای از این مورد است:

<http://www.marxist.com>

کنکاشی در بخش بایگانی این پایگاه، کاربران را با کتاب‌های ایدئولوژیکی مارکسیست‌ها آشنا می‌سازد.

آدرس زیر که بخشی از سایت اینترنتی مارکسیست‌ها است، کاربران را به بخش اسناد این پایگاه و کتاب «انقلاب ایران - گذشته، حال و آینده»<sup>۱۶</sup> متصل می‌کند

<http://www.marxist.com/index.html>

این کتاب تألیف دکتر بایار،<sup>۱۷</sup> با مقدمه‌ای از آلن وودز<sup>۱۸</sup> و در هفت فصل، تاریخ انقلاب معاصر ایران را با اشاره به اسناد و تحلیل مارکسیست‌ها، تشریح می‌کند.

هم‌چنین در سایت اینترنتی کتابخانه مجازی ایرانی (IRVL) که توسط دکتر فردریک نمائی،<sup>۱۹</sup> تهیه شده، سندی حاوی دیدگاه کارل مارکس در مورد تحولات ایران گنجانده شده است. مارکس این مقاله را در ۲۷ ژانویه ۱۸۵۷ تدوین کرده و روزنامه نیویورک دیلی تریبون آن را در شماره ۴۹۲۷ مورخ ۱۴ فوریه



۱۸۵۷ منتشر کرده است. مارکس در این نوشتار، دولت روسیه را منجی ایران و بریتانیا را کشوری استعمارگر که خواهان نابودی ایران است، قلمداد می‌کند.<sup>۲۰</sup>

در سندی دیگر، نظرات کارل مارکس درباره جنگ‌های ایران و روس بیان شده است. این مقاله هم در ۳۰ اکتبر ۱۸۵۶ توسط مارکس نوشته شده و در ۷ ژانویه ۱۸۵۷ در شماره ۴۹۰۴ روزنامه نیویورک دیلی تریبون به چاپ رسیده است. در این نوشتار، مارکس هدف اصلی انگلیس را در نزاع با ایران دستیابی آن کشور به خلیج فارس می‌داند.<sup>۲۱</sup>

پایگاه فوق، مجموعه اسناد دیگری را هم در خود نگه‌داری می‌کند.

اساساً پایگاه اینترنتی کتابخانه مجازی ایرانی (IRVL) از طریق آدرس زیر، با هدف ارائه خدمات علمی در حوزه جامعه‌شناسی، اقتصاد، سیاست و فرهنگ، راه‌اندازی شده است.

<http://www.irvl.net>

در بانک اطلاعاتی این پایگاه می‌توان با اسنادی تاریخی مربوط به تاریخ معاصر ایران هم آشنا شد. گذشته از یک مورد، که کاربران را با مجلدات مختلف مرکز اسناد انقلاب اسلامی (IRD) آشنا می‌سازد، بیشتر بانک اطلاعاتی این پایگاه در حوزه ایران، شامل اسنادی است که حکایت از حساسیت کاخ سفید نسبت به ایران دارد، از جمله:

- ۱- گزارش محرمانه کاخ سفید به کنگره ایالات متحده در تاریخ ۱۴ مه ۱۹۹۷، که حاوی گزارش رئیس جمهور امریکا در تاریخ ۱۴ نوامبر ۱۹۹۶، درباره تهدید ملی از طرف ایران، می‌باشد.
- ۲- گزارش دوم کاخ سفید به کنگره در تاریخ ۱۶ مارس ۱۹۹۸ در مورد تهدیدات ایران. هر دو گزارش توسط ویلیام کلینون تهیه و تنظیم شده است.
- ۳- برآورد احتمالی حوادث ایران از طرف سازمان سیا در خلال سال‌های ۱۹۵۳ و ۱۹۵۴ م.
- ۴- گزارشی در مورد مشکلات نظامی ایالات متحده در ایران، که از موسسه مطالعات سیاسی واشنگتن در سال ۱۹۷۹ اخذ شده است.

۵- تحلیلی از تدگرانت در ۱۹۷۹ در مورد انقلاب ایران. سیطره نظام سرمایه‌داری هم بر شبکه‌های خبری و اطلاع‌رسانی امری پوشیده نیست. مجله تایم (Time) نمونه بارزی از این امر است. پایگاه اینترنتی این مجله، با راه‌اندازی یک بخش اسناد و آرشیو، تلاش گسترده‌ای را در هدایت روند تحلیل‌های تاریخی معاصر دارد. از طریق آدرس زیر، می‌توانیم سری به بخش اسناد و آرشیو مجله تایم در مورد انقلاب ایران بزنیم:

<http://www.time.com/time/daily/special/iran>

- 1- Center for middle Eastern studies at the university of chicago.
  - 2- The mamluk Bibliography project.
  - 3- Center of middle Easte and North African studies.
  - 4- John. R.I.Cole.
  - 5- The society of iranian studies = SIS.
  - 6- Iranian oral History project.
  - 7- <http://WWW.fas.harvard.edu/~iohp/afshar.html>.
  - 8- <http://WWW.fas.harvard.edu/~iohp/al-musawi.html>.
  - 9- [http://www.fas.harvard.edu/%76iohp/AMIRAZ 01. PDF](http://www.fas.harvard.edu/%76iohp/AMIRAZ%2001.PDF).
  - 10- [http://WWW.FAS.harvard.edu/%75iohp/ASHTIA 01. PDF](http://WWW.FAS.harvard.edu/%75iohp/ASHTIA%2001.PDF).
- در صفحه هفت این سند، آشتیانی زاده اعلام می دارد که طرفدار جمهوری اسلامی بوده و به آن رأی داده است. اما در صفحات بعد به انتقاد شدید از رهبر فقید انقلاب اسلامی می پردازد.
- 11- Iran Documentaltion.
  - 12- Malcom Byrne.
  - 13- <http://WWW.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/iran/iran.html>.
  - 14- <http://WWW.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/irancontra/irancon.html>.
  - 15- [http://WWW.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB 21/indez.html](http://WWW.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB%2021/indez.html).
  - 16- The Iranian Revolution-past,resent and future.
  - 17- Dr. Bayar.
  - 18- Alan Woods.
  - 19- Or. frederick Nemani.
  - 20- [http://WWW.irvl.net/IMAGE 31.gif](http://WWW.irvl.net/IMAGE%2031.gif)